

Ақұштап
Бақтыгереева

АҚ АЙДЫН

өлеңдер мен балладалар

Алматы
"Жазушы"
2011

УДК 821.512.122
84 Қаз 7-5
Б 21

Бақтыгереева А.

Б 21 **Ақ айдын.** *Өлеңдер мен балладалар.* –
Алматы: Жазушы, 2011.– 144 б.

ISBN 978-601-200-293-5

Қазақ поэзиясы ақ айдынына ақ шағаладай боп келген Ақұштап Бақтыгереева өлеңдері алғашқы қанат қағысынан-ақ оқырман қауымды баурап алған болатын.

Бүгінде көрнекті ақын, белгілі қоғам қайраткері атанған Ақұштаптың бұл кітабына ет-жүректі ел-жіретер нәзік сезімге, намысты қамшылайтын өршіл рухқа толы өлеңдерінің таңдаулылары еніп отыр.

УДК 821.512.122
84 Қаз 7-5

ISBN 978-601-200-293-5

© Бақтыгереева А., 2011
© “Жазушы” баспасы, 2011

АЛҒЫ СӨЗ

Ақ ерке Ақжсайықтан қанат қағып ұшып шығып, бүгінде бүтін қазақ поэзиясы айдынының ақ шағаласы атанған ақын Ақұштап Бақтыгерееваның есімі өлең сүйер қауымға жақсы таныс. Шығармаларын оқырмандары іздеп жүріп оқитын қаламгер қашанда бақытты. Ол осындай бақытқа ие аз суреткердің бірі.

Әдетте қыздың жолы жіңішке деседі. Ақұштап шынтуайтына келгенде кешегі Қарашаш ана, қыз Құртқа, Гүлбаршын, Домалақ ене, ақын Саралардың заңды жалғасы. Ханым басымен ханның ақылына ие боп, Алаштың мұңын мұңдап, жоғын жоқтап қара басының емес, қазақтың мүддесі жайында толғанар қайраткерлік жолды қалауы тіптен қиямет. Мұндай ауыр да абыройлы жолға түсуге нәзік жанды әйел түгілі, нар талап азаматтың да жігер-күші әркез жете бермеген.

Осынау асу-асқары көп ұлы сапарға қаймықпай шығып, бойындағы Алла дарытқан адам деген, ана деген, ақын деген ардақты атқа кіршік түсірмей, сенім артқандардың сүйіспеншілігіне бөленіп келе жатуымен де қадірлі.

Заман қанша құбылғанымен адам адам қалпында, соның ішінде ақын ақын деген атқа лайық болып қалуы басты шарт. Мәңгілік сонысымен де мәңгілік деген атауға ие. Егерде

пенделер кие тұтқан биік замана желінің ауанымен құбыла берсе, оған деген махаббаттың да тұрақсыз болуы заңдылық. Ал тұрақсыз махаббаттың ешуақытта ғұмыры ұзақ болмаған. Осы орайда бір мысал. Ақұштан ақынның қаламынан бұрынырақта дүниеге келіп, оқырмандарының жүрек дүрсілін тап басқан «Болашақ бойжеткендермен сырласу» деп аталған өлеңдер топтамасындағы:

“Бірақ, бірақ...

Өзгертпес гүл өскенін,

Тоқтатпайды тіршілік күрестерін.

Адамзаттың ұрпағын тәрбиелеу –

Бар ғасырдан алатын үлестерің.

Мейлің түрлі түспенен қасты боя,

Адуан тілде айтылар Жастық Ода.

Білетінім: Отанын, Халқын сүю

Болу қажет қашан да басты мода!” –

деген өлең жолдары соншалықты нанымды, соншалықты шындық!

Осынау топтамадағы бұдан өзге де жыр шумақтарының әлі күнге кеше жазылып, бүгін оқылғандай әсер-ықпалдан айнымай келе жатуы да, әзелгіде айтып өткеніміздей, оның тұрақтылықты меншіктеп, шындықты ту еткен махаббаттан жаралуының нәтижесі деп білген жөн. Ақын оқырмандарын мұндай қасиет оның барлық өлеңдеріне тән екендігі қуантады.

ӨЛЕНДЕР
МЕН
БАЛЛАДАЛАР

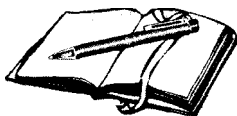
ТАҢДАУ

Ақ сөйлеп, адал күлетіндермен,
Шындықты жақтап жүретіндермен,
Сыйластық сырын білетіндермен
Танысым келеді менің.

Жаманға жағынбайтындармен,
Жоқтыққа тарылмайтындармен,
Арманнан арылмайтындармен
Табысым келеді менің.

Жанары мөлдірегендермен,
Жүрегі елжірегендермен,
Үмітке сендіре білгендермен
Достасқым келеді менің.

Мұң-қайғы жеңбейтіндермен,
Өсекке сенбейтіндермен,
Наданға ермейтіндермен –
Бас қосқым келеді менің.

ОРАЛДЫМ, САҒАН ОРАЛЫМ

Өнерге қанат қақтырғаның үшін,
Өмірден орын таптырғаның үшін,
Өзіңе сүйеп арқамды әркез
Өткір шындықты айттырғаның үшін
Оралдым саған.

Жүректе шерді айта қалайын деп,
Көңілдер сырын байқап алайын деп,
Жалған күлкіге шаршаған жанарымды
Мөлдір айдыңға шайқап алайын деп
Оралдым саған.

Еркіндік алып ел болған кезде,
Елдермен қазақ тең болған кезде,
Жырақтау жүріп, жас дәурен кешіп,
Жалған дүниені ойланған кезде
Оралдым саған.

Хан Орда түгел тоналған кезде,
Қарлығаш құстар жоғалған кезде,
Ертеңгі күннен күттіріп үміт,
Айдыңға аққу оралған кезде
Оралдым саған.

Достарым келсе қарсы алу үшін,
Қосылып бірге ән салу үшін,
Көгілдір туға, егемен елге,
Туған жерімде тамсану үшін
Оралдым саған.

КӨК ДӨНЕННІҢ КІСІНЕУІ

(Ақын Қадыр Мырза-Әлі рухына)

Ана кабіріндегі жазу

Баладан қайыр көрмеген,
Байдан да қайыр көрмеген,
Қайдан да қайыр көрмеген
Бұл жерде жатыр кейуана.

Тас қойған баласы Қадыр

Кез емес ақын іздеп сабылатын,
Тек ақын туған жерін сағынатын.
Ақ Жайық той өткізді өзінше бір,
Толды деп 75-ке Қадыр ақын.

«Көп болды Жайыққа ақын бармағалы,
Аңсаған кәусәріна қанбағалы»
Баяғы нөкері бар серілерше,
Жанына іні-жолдас таңдап алды.

Уәдемен «Ақ Жайыққа жетем» деген,
Келді ақын сөзге жүйрік нөкерлермен,
Мереке, Есенғали, Темірханы,
Қайрат пен Оңтүстіктен Көпен келген.

Шырқалып «Атамекен» сахнадан,
Балаша қуанады ақын оған.
Топырлап үлкен-кіші жолын тосып,
Шетінен қолтаңба алып жатыр одан.

Жыр кеші.
Шешенге ел басқартады.
Ақынға қошеметпен ас тартады.
Әзіл мен әнге толы берекелі,
Қазақтың қандай ғажап дастарханы.

Ақынға күлу бақыт еркін жүріп,
Тілейді ол бұзбағанын сертін жігіт.
Әзілі мір оғындай, отырды ақын
Қауымды шабытымен желпіндіріп.

Құлағын, пейілін де тоса қалған,
Қастерлеп, қоршап, қорғап дос адамдар.
Тарихтың қалады әркез назарында
Ақынға қиянат та жасағандар.

Сарғайтып, сағындырған қыры, белі,
Қиялмен жалаңаяқ жүгіреді.
Кіндіктен қаны тамған топырақта,
Күтуде құшақ жайып Сырым елі.

Тұрса да қоңыр самал есіп алдан,
Біледі ол бұл далада несі қалған.
Жанарын сәл буланған сүртіп тастап,
Сонда ақын балалығын есіне алған.

Әкеден ерте қалып, сорлағасын,
Қу тірлік о бастан-ақ қорлағасын.
Балаға қызығатын қозы қуған,
Қуатын өз қозысы болмағасын.

Ауылдың панасыз үй шетінде ана,
Енді арман содан алыс кету ғана.
Мектебін бітірді де,
тәуекел деп
Аттанды Алматыға жетім бала.

Жоқ еді қалтада артық тиыны да,
Өмірдің төзбек әлі қиынына.
Артында ана қалды шыт көйлекті,
Оның да жамау түскен иығына.

Арманы – дәріс алу даналардан,
Қарыз ап бірге оқыған балалардан.
Ауылдан Қадыр алыс аттанғанда,
Артында жесір ана қала барған.

Келем деп туған жерге
құр сабылған,
Балалық түсіне енген,
шын сағынған.

Шыға алмай қалды содан жігіт Қадыр
Ақындық деген дерттің құрсауынан.

Жыр жазу, іштегі дерт тарқағандай,
Көтерер ақын жүгін арқа қандай.
Ұзақ жыл «Ой-орманға» кірген Қадыр,
Көп жүрді қайта шығар жол таба алмай.

Шықпады, сол орманнан шыға алмады,
Көрмеуге туған жерін шыдаған-ды.
Әлпештер өз анасын уақыт таппай,
Тербетті ол Қазақ деген Ұлы Ананы.

Ойлы түн сұлу жырмен аяқталып,
Кетті ақын «Ой-орманға» таяқты алып.
Далада замандастар шырқап жатты,
Қадырдың ән-жырымен той атқарып.

Айналды жыр-бұлаққа кіндік қаны.
Көзінен бірақ ешкім мұңды ұқпады.
Басында жесір ана моласының,
Бір шумақ өлең болып шындық қалды.

Бүгін той 75-тің есебі ме?
Созылып барады өзі неше күнге?
Туған жер сағынышын басатындай,
Шомылып Қадыр жырдың нөсеріне.

Көрсін деп елдің сыйын ақын аға,
Ақынды сүймесе олай шақыра ма?
Оюмен жабулаған көк дөненді
Мүтәлі алып шықты сахнаға.

Бір нәрсе мынау жылқы түсінеді,
Сезім бар онда жоқ кей кісідегі.
Тізгінді Қадыр ақын ұстағанда,
Көк дөнен ышқынып кеп кісінеді.

Халыққа кісінеді толып тұрған,
Ақыннан кеткісі кеп болып құрбан.
Көк дөнен кісінеді ақынды аяп,
Шал кезде шаба алмайтын жолықтырған.

Көк дөнен залға келген айдаладан,
Тұрғандай жауап күтін, айналадан.
– Құйғытып, атқа шабар дәуренінде,
Бұл қазақ ат мінгізсе қайда болған?

Бұйыру бақытым ғой ақын ұлға,
Болар ең өзін ием, жақыным да.
Ал сізде төрт ай ғана ғұмыр қалған.
Мен сорлы кетем кімнің тақымында?

Көк дөнен сахнадан кісінеді.
Сезді екен жануардың іші нені?
Заманда адамды-адам ұқпай жүрген,
Тәйір-ай, жылқыны кім түсінеді?..

Ақында аз болады сайрандар күн,
Шын бақыт табады ақын, ойдан бәлкім.
Асылды жоғалтқан соң,
жоқтау айтып,
Кешігіп жүресің-ау, қайран халқым!

БҮРКІТ ПЕН ҚАРҒА

(ертегі ізімен)

Азайып жарқыл көзінде,
Қажытып тірлік өзін де,
Шықты аңға бүркіт көңілсіз,
Шау тартып қалған кезінде.

Мәз емес тоя жегенге,
Құмар ол осы өнерге,
Кім білсін тозған тырнақтың
Бүруге әлі келер ме?

Оңай іс еді-ау ілкіде,
Қалмас па енді күлкіге.
Әйтеуір, ойы бүркіттің
Бір рет түсу тұлкіге.

Құбылып түрлі сан алуан
Үстінде қардың ағарған.
Ең соңғы қайрат-қуатпен
Түлкіні бүру бар арман.

Айнала қарап, паңдана,
Қанатын жиып, қомдана
Шалғанда көзі түлкіні
Жолығып қапты қарғаға.

Қарқылдай қарап жан-жағын,
Бір шоқып көзі шалғанын.
Өкініш те жоқ, арман жоқ,
Құштары да жоқ қарғаның.

Білмейтін жемнен басқаны,
Екі жүз елу жастағы
Қарғаға бүркіт таңданып,
Былай деп сөзін бастады:

– Төменді шолып көзбенен,
Самғап бір кеткен кезде мен,
Өмірдің отыз көктемі
Өтерін әсте сезбеп-ем.

Ал енді менің мөлшерлі,
Отызым жетті өлшеулі.
Біткені мендік ғұмырдың
Көтертпей қойды еңсемді.

Байқаймын тозды жанарым,
Көрмеймін аңын даланың.
Түлкіге түсіп соңғы рет,
Өлуге кетіп барамын.

Аз ғана осы өмірден,
Биіктен әркез көрінгем.
Ал айтшы, саған неліктен
Үш жүз жыл ғұмыр берілген?

Тәтті ғой тірлік қашан да
Есі бар одан қашар ма?
Не сыр бар, айтшы, қайткенде
Болады ұзақ жасауға?

Білмейді ол өмір өтерін,
Тірліктің мәні не екенін?
Ұққаны оның тек қана
Бүркіттен үлкен екені.

Білмейді ол шың мен құз барын,
Айырмас тәтті, тұз дәмін.
Тілеп те алған жоқ қарға
Өмірдің мәнсіз ұзағын.

Қарға айтты: – Түгел есебім,
Күрессіз өмір кешемін.
Өлексе – менің тамағым.
Жылы қан – сенің кеселің.

Не керек аңмен алысып,
Қайратты бойда тауысып,
Тұрғанда дауыл
 бұтаның
Ығында қалам жабысып.

Жігерін жұрттың қоздырып,
Ісінді көпке сөз қылып,
Топшыңды бекер қандапсың,
Тырнақты босқа тоздырып.

Мен емес әуес ондайға.
Шықпаймын қарсы торғайға.
Өлексе ізде алыспай,
Тамағың тойса болмай ма?

Бүркіт сәл бұған қиналды,
Кетуге ұшып жиналды.
Тәтті ғой тірлік, сондықтан
Сөзіне қарға иланды.

Тым ерте солай өлмек пе?
Ойланды, соған көнбекке

Аттанды бірге қарғамен
Өлексе шоқып көрмекке.

Түлкі алу – мәңгі мұң болу,
Өлексе шоқып, күн көру.
Жо-жо-жоқ, деді өр көңіл –
Бұдан да артық шыңда өлу.

Артық бір адым баса алмай,
Бұтаға бұғып тасалай,
Күн көру деген азап қой,
Өзің бір ерлік жасамай.

Бәрібір өтер бұл жалған.
Өлімнен кім бар құр қалған.
Өлексе жеген үш жүзден
Отызым артық түлкі алған.

Етсе де келер танды арман,
Шошытты сасып қалған дәм.
Тәкәппар көңіл бүркітің
Бөлініп кетті қарғадан.

Ешқашан биік қонбаған,
Іңкәрлік сезім болмаған,
Қарт қарға болса, таңданып,
Қаркылдап күліп қалды оған.

ТОСЫН СҰРАҚ

Қызыл нұр тайып көлдің бетіндегі
Күн барып ұясына бекінген-ді.
Кешқұрым жолаушылап барып түстік
Ақ үйге бір ауылдың шетіндегі.

Шал отыр қоралап кеп кешкі малды.
Қоржынын әңгіменің шешті де әлгі,
Толғанып бір шежіре бастай беріп:
«Шырағым, әкең бар ма?» – деп сұрады?

Деді қарт: – Ойлы сөзге құмар жаным,
Жастарға әңгіме айтпай тұра алмадым.
Сен мені түсінесің әкең болса,
Сөзімнің әке көрген ұғар мәнін.

Басымды изеп қалған секілдімін,
Тек іштей тынышымды кетірді мұң.
Бар әкем – дедім қартқа
 осы жерде
Жанымды қинаса да жетімдігім.

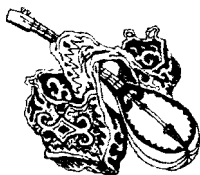
Келеді кем болғысы қатардан кім?
Рас қой әке еркесі атанғаным,
Қи мадым осы жолы мен өзінді
Жоқ деуге, өлді деуге бата алмадым.

Амал не, өліміңе өкінген ем,
Атақты алғым келмей жетім деген.
Мен содан есімінді өшірмейтін
Бір шаруа тындыруға бекінген ем.

Өмір ғой, жапа шеккен, жала көрген,
Шырмалып өсек деген бәлелермен,
«Көргенсіз, әкесі жоқ» дегізбеуге
Сонда мен өзіме өзім уәде бергем.

Келеді құлағымнан калмай әлі
«Шырағым, әкең бар ма?» сол баяғы үн.
Сондықтан жаңадан бір өлең жазсам,
Соңына атыңменен қол қоямын.

Сұрады-ау, адамдай бір ақы кеткен,
«Әкем бар» – дегем сонда батыл, өктем.
Осы бір намыс қысқан тосын сұрақ
Сияқты бүгін мені, ақын еткен.

МҰҚАҒАЛИМЕН ТАНЫСУ

Өзің жайлы аңыз естіп жүр едім,
Өлең жазған жас таланттың бірі едім.
Алғаш көргем,
Жазушылар Одағында сол жылы
Өтіп жатқан кезектен тыс пленум.

Дайындалған баяндама оқылуда жырланып,
Залда гу-гу,
Бір қалыпқа түспейді екен бұл халық.
Көзіңе ілмей сөйлеп тұрған шешенді,
Шалқасынан есікті ашып
Кіріп келдің ырғалып.

Мен өз басым
Бойындағы батылдыққа тамсандым.
(Сол ақындық еркіндікті талай жерде
аңсадым)

– Ей, ағайын,
Бұл мылжыңнан пайдалырақ бір өлең
Оқып берсем қайтеді, – деп жар салдың.

Жиналыстың төрағасы:
– Мұқағали, қой, – деді.
Сәл бұлдырап кеткендей ме көзіндегі әйнегі.
Кімге сөзің өтіп еді ол кезде